

БРАНИСЛАВ КОВАЧЕВИЋ

ЦРНА ГОРА У ИЗВОРИМА ПЕТОГ И ШЕСТОГ КОНГРЕСА КПЈ / СКЈ 1948 — 1952.

Историографска литература о Црној Гори послије другог свјетског рата може се свести на двије-три студије које, мада обухватају значајне сегменте друштвене и политичке историје Црне Горе и Југославије 1945 — 1952. године,¹ тек наговјештавају почетак историјског истраживања сложених послеријатних процеса. Сличан је случај и са објављивањем грађе / партијске, државне, међународне и друге / о овом периоду нашег развитка.

У питању је грађа о Првом (оснивачком) конгресу Комунистичке партије Црне Горе и Другом конгресу Савеза комуниста Црне Горе.² На југословенском нивоу ријеч је о стенографским биљешкама Петог и Шестог конгреса КПЈ,³ односно СКЈ које су објављене непосредно по завршетку ових кључних по-

---

¹ др Ристо Вукчевић, проблем привредног развоја Црне Горе (Цетиње, 1974) и Развој привреде Црне Горе (Титоград, 1974);

др Бранислав Ковачевић, Комунистичка партија Црне Горе 1945—1952 (Титоград, 1986);

др Бранислав Марковић, Друштвено економски развој Црне Горе 1945—1953 (Титоград, 1986);

др Бранко Петрановић, Историја Југославије 1918—1978, (Београд, 1980);

др Душан Биланчић, Хисторија Социјалистичке Федеративне Југославије (Загреб, 1978);

² Први (оснивачки) конгрес Комунистичке партије Црне Горе. Документа. Приредили: проф. др Бранислав Ковачевић и Славко Станишић, виши архивист, (Титоград, 1988);

Други конгрес Савеза комуниста Црне Горе, стенографске биљешке, (Титоград, 1990); Приредили: Б. Ковачевић, С. Станишић и М. Бакић);

³ Пети конгрес Комунистичке партије Југославије, стенографске биљешке (Београд, 1948);

Шести конгрес Комунистичке партије Југославије (Савеза комуниста Југославије), реферати (Београд, 1952);

литичких манифестација. Између ове двије књиге стенограма постоје, ипак, разлике на које треба указати. Формално гледано оне се огледају у томе што су стенографске биљешке Петог конгреса КПЈ објављене у цјелини, за разлику од Шестог конгреса СКЈ гдје нема дискусија. Тек једно стручно привређивање ове двије књиге показало би колико је Пети конгрес интегрално објављен, а на другој страни колико је дискусија на Шестом конгресу / којег су Ђилас и други учесници цинично назвали због неких догдовштина на њему „секси конгрес“ / значајна за илустрацију и оцјену времена, одлука и реорганизације КПЈ.

Са становишта наше теме вриједно је на почетку истаћи да материјали о поменутом два конгреса Комунистичке партије, односно Савеза комуниста Црне Горе омогућују да се наша тема подробније, комплексније и критичније сагледава.

Друга напомена, која заслужује пажњу, тиче се различитог времена у коме су ова два конгреса одржана: директног напада СКП (б), односно Стаљина на КПЈ, чврстог одбрамбеног става Југославије, али дефанзивног у идеолошкој сфери 1948. године и офанзивне позиције од половине 1949. која има своју највишу тачку на Шестом конгресу СКЈ који даје непоштену критику бирократског бића совјетског система, дегенерације друштвених односа на којој је могао да настане хегемонизам совјетске државе и у сфери међународних односа и међународног радничког покрета.

Та два конгреса су и припремана на различит начин. О томе најбоље говоре објављене и стручно приређене стенографске биљешке Пленума ЦК КПЈ од 27. маја 1952. године.⁴ Из њих се види да је Шести конгрес тада заказан, да је Јосип Броз Тито одређен за главног референта, Ђиласово образложење зашто се Конгрес предвиђа у Загребу, у чему је разлика између Петог и Шестог конгреса са становишта циљева, времена и карактера скупа.

Ђиласово образложење да се Шести конгрес одржи у Загребу састоји се у томе што „ми некако све те конгресе одржавамо углавном у Београду, а то просто ни политички није добро и није у духу тог нашег децентрализма“, као „и због улоге радничке класе Загреба у предратном периоду“,⁵ како је нагласио Тито.

О разликама између Петог и Шестог конгреса у погледу услова и времена у коме се одржавају говорио је Јосип Броз Тито, истакавши да је Пети конгрес одржан у вријеме „кад је са стране Совјетског Савеза и информбировских земаља извршен на нашу земљу мучки напад“, па је зато Пети конгрес имао „извјестан карактер ванредног конгреса“, док ће Шести имати карактер редовног конгреса. У времену између Петог и Шестог

⁴ Седнице Централног комитета КПЈ 1948—1952, (Београд, 1985); стр. 643—650.

⁵ Исто, стр. 646—647.

конгреса, нагласио је Броз, постигнути су велики успјеси у „погледу остварења јединства наше Партије и њеног развитака, у погледу улоге наше Партије у изградњи наше земље, у изградњи социјализма, у погледу задобијања симпатија за нашу земљу у другим земљама свијета, а нарочито у погледу улоге наше Партије и њеног утицаја на демократске и социјалистичке покрете у другим земљама. Данас наша земља постаје све више и више примјер разним земљама за излаз из тешке ситуације баш у вези са ревизионистичким скретањем и издајом револуционарних идеја од стране највеће Партије (мисли се на Комунистичку партију Совјетског Савеза, прим. Б. К.), која је требало да буде носилац и стварна моторна снага за даљи револуционарни развитак у свијету“.⁶ Одржавање Шестог конгреса у јесен 1952. године (према Статуту КПЈ Шести конгрес КПЈ требало је одржати 1951. године) Тито је образложио тиме што „је још био у пуном јеку цјелокупан рад и развитак у нашој земљи, па се није видјела потреба да се у том периоду одржава конгрес“. Поред тога рачунало се да је најцјелисходније да се конгрес одржи пред крај извршења Петогодишњег плана, „да би се на њему могао јасније оцртати цјелокупан наш рад и да би се могла поново одредити за извјестан период партијска линија“.⁷

Ове пленарне сједнице ЦК КПЈ, такође, су основа наше анализе о Црној Гори у Југославији и њеном друштвено-политичком развитуку.

У анализи Петог и Шестог конгреса, па и оних који су организовани на нивоу Црне Горе (Први конгрес КП Црне Горе и Други конгрес СК Црне Горе), показује се једна фрапантна чињеница која говори сама за себе до којег степена је у питању један затворен систем, јер се на њима не говори о репресивним мјерама против припадника Информбироа. Из ових материјала тек се види:

— партијска одлучност да се пружи отпор „неправедним оптужбама“,

— конзеквентно слијеђење линије југословенског државног и партијског руководства,

— остваривање даље индустријализације и мјере познате као три „ДДД“ (децентрализација, демократизација и дебиروقратизација),

— спровођење противурјечних мјера (откуп, колективизација итд.).

— промјене у државном систему,

— промјене у систему рада (метод и стил рада).

Тек по неки податак, али без ближих објашњења и прецизних података, говори о жртвама репресије у области одбране од Информбировске пропаганде и субверзије, као и оних који се

⁶ Исто, стр. 644—645.

⁷ Исто, стр. 647.

супротстављају мјерама на селу и друштву (што се може видјети нарочито у материјалима објављених пленарних сједница Централног комитета КПЈ 1948—1952). Овдје ћемо навести само неке податке о репресији због идеолошких скретања (Информбироа), због непоштовања економске политике (економске „нужности“) и непоштовања партијске дисциплине.

На Четвртом пленуму ЦК КПЈ, у јуну 1951. године,⁸ ондашњи министар унутрашњих послова Југославије Александар Ранковић саопштио је податак да 47 одсто лица само у 1949. години у Црној Гори није требало хапсити, додајући томе да „многи органи УДБ-е сматрају хапшење људи као врло једноставну ствар, а не полазе од тога да оно (с једне стране) може оставити љагу на дотичног човека као грађанина нове Југославије, а са друге стране, компромитовати социјалистичку законитост“.⁹ Та чињеница није имала битнијих посљедица. Није забиљежен случај да су због таквог прекорачења овлашћења људи кажњивани или деградирани, осим неколико најдрастичнијих (М. Никитовић). Напротив, по правилу су напредовали у служби, а што је најбољи доказ да је УДБ-а дјеловала на линији Партије и политике виших органа, што не искључује случајеве самовоље и злоупотребе службеног положаја.

Хапшења су била најбројнија у Црној Гори, у односу на укупан број становника 1,06 одсто, односно више од укупног збира процената свих република и покрајина, изузимајући Србију. У општем метежу хапшења и кажњавања људи најчешће се није знала граница дозвољеног. Хапшени су и невини људи. Појединци и групе су се одметали у шуму, бјежали у сусједне земље. Најдрастичнији примјер одметања догодио се у Бијелом Пољу, у јануару 1949. године, када се читав Биро Среског комитета КПЈ Бијело Поље, са секретаром Илијом Булатовићем на челу, одметнуо с намјером да пређе у Албанију.¹⁰ Скоро свих осамнаест одметника су ликвидирани, иако приликом интервенције органа безбједности, војске и народа ниједан од њих није давао оружани отпор.

Законске одредбе по којима су кажњавана лица оптужена по линији Информбироа биле су веома строге, а примјена закона не ријетко формална. Поједине пресуде су доношене без претходног судског поступка и ваљаних доказа. Било је случајева да је тужилац потписивао тужбу коју су му доносила лица из органа УДБ-е, а суд, углавном, потврђивао оптужницу. Јавни тужилац је де факто био орган УДБ-е (копија совјетског модела).

И у дискусији Едварда Кардеља на Четвртом пленуму КПЈ истиче се да „смо до сада били присталице грубог политичког насиља“ и олаког лишавања људи слободе, а „ако сувише

⁸ Исто, стр. 523.

⁹ Исто, стр. 523.

¹⁰ Др Бранислав Ковачевић, Комунистичка партија Црне Горе 1495—1952, стр. 417—418.

лако хапсимо, казна престаје бити страх за људе“, јер она постаје „саставни део свакодневног живота“.¹¹ Па ипак, олака хапшења су настављена, а признања неких оптужених људи за издају земље су под ужасном пресијом изнуђивана и вјешто монтирана „доказима“.

У конгресним документима и пленарним записницима сједница ЦК КПЈ (1948—1952) нема ни ријечи о смртним пресудама и њиховим извршењима. Овдје ћемо навести случај када је Војни суд у Титограду, у јуну 1950. године, изрекао смртне казне стријељањем Љубомиру Боричићу, предсједнику Среског задружног савеза у Титограду и Кољи Николићу, замјенику командира милиције у Затријепчу (Титоград), које су и извршене.¹² То су, према нашим сазнањима, једине смртне казне које су извршене над лицима осуђеним по основу Информбироа, (ако изузмемо Дахауске процесе у Словенији). Зна се, међутим, да је број страдалих без пресуде: убиства приликом покушаја бјекства преко границе, из затвора, због глади, батинања, и заразних болести велики. Није мали број самоубистава затвореника који су на тај начин прекраћивали себи муке.

До сада су код нас објављена бројна свједочења бивших страдалника по Информбироу у затворима и логорима и њиховим нечувеним физичким и психичким мучењима. Међутим, у реферату Александра Ранковића о даљем јачању правосуђа и законитости, презентираном на већ поменутом Четвртном пленуму ЦК КПЈ 1951. године, умјесто осуде монструозних поступака према дотадашњим саборцима, друговима и пријатељима, каже се следеће:

„Затвори у којима се налазе осуђеници нису никакви логори смрти, као што су то у многим земљама које нас клеветају, већ су то радилишта социјалистичке израдње, где је затвореницима, поред корисног физичког рада, омогућен и културно-просветни живот. Наш поступак је хуман, али истовремено и строг према свакоме ко се огреши о законе и интересе народа и земље. Та хуманост изражава се и у томе што је сваком оном који увиди своју заблуду омогућено да и пре истека казне буде пуштен. Насупрот таквом нашем хуманом поступку са затвореницима, у земљама које нас клеветају поступак са затвореницима је раван средњовековној инквизицији. У њиховим затворима и масовним логорима су такви услови да се из њих не враћају људи својим кућама. У њима се убија не само достојанство човека него се људи масовно физички уништавају.

Али, и поред наших хуманих поступака према затвореницима, ми ћемо се и даље врло строго односити према сваком оном ко покуша да спроводи непријатељску делатност, која би

¹¹ Седнице Централног комитета КПЈ 1948—1952, стр. 567.

¹² Рифат Расходер, др Бранислав Ковачевић, Црвена мрља, (Титоград, 1990, стр. 10).

угрожавала независност наше земље и социјалистичке изградње“.¹³

Четврти пленум ЦК КПЈ је указао и на незаконита акта државне управе која се односе на питања личне својине грађана, као и имовине задружних организација. Грубе повреде права својине чињене су и у односу на задужну својину. Као примјер наводи се поступак у Црној Гори гдје су „вршене фузије задруга без пристанка задругара“.¹⁴ Истакнута је и тенденција да се у „сваком појединачном отпору према појединим привредним мерама или у појавама злоупотребе, штеточинства или несавесног рада проналазе привредне и друге слабости“. Има судова који конкретну непослушност према појединим државним органима и службеним лицима претварају у контрареволуционарно дјело. Суд прихвата чињенично стање изложено у оптужници, без обзира на доказе који говоре супротно. Органи УДБ-е обављали су послове који спадају у дјелокруг рада органа народне власти, разних привредних органа, политичких и масовних организација.¹⁵

Из овога произилази да је УДБ-а била свемоћни орган репресије, „ударна песница Партије“, у чију се сферу рада није могло улазити, ако изузмемо „посвећене“. Људи су пазили на себе, страховали за своју судбину, клонили да питају за ствари које су могле изазвати санкције против њиховог политичко-моралног интегритета. УДБ-а је била свуда: све чула и видјела, ослоњена на велики апарат доушника. Народ је, с обзиром на праведност југословенског отпора, подржавао ову службу као чуvara југословенске независности, заједно са осталим органима и организацијама, и не знајући у почетку за методе које се примјењују. Према неким мишљењима тада је за УДБ-у радило око два милиона информатора, под којима се подразумијевају грађани спремни да дају обавјештења, одговарају на питања, изјашњавају се о људима и ситуацијама. Чим је имала толики капацитет власти и овлашћења, она није могла — бар неки њени људи — да ово не злоупотреби.

Пошто смо се одлучили за ову критичку студију из области хеуристике, дужни смо да укажемо и на неке одлике ових извора као релевантних за процјену ситуације и стања друштвених односа и политичке атмосфере у Црној Гори тога времена.

1. У питању су кумулативни извори, састављени (када је ријеч нарочито о рефератима) на основу збирних извора републичких и покрајинских извора, као основе главним референтима за њихова саопштења на конгресима. У случају конгреса Црне Горе ријеч је о претходним материјалима општинских и среских руководстава на основу којих су склапани главни извјештаји. Са хеуристичке тачке садашња и будућа истраживања

¹³ Седнице Централног комитета КПЈ 1948—1952 стр. 514.

¹⁴ Исто, стр. 538.

¹⁵ Исто, 514—515.

морају да укажу да ли су извјештаји нижих органа коректно састављени и да ли су од референата коректно преузимани, као и на питање прецизности статистичких података (при чему скрећемо пажњу на слабост свих квантификација, јер није било егзактне статистике, а ондашња евиденција није увијек поуздана зато што у њој има преувеличавања постигнутих резултата, а било је и оних акција које нијесу увијек евидентиране).

2. С обзиром на временски размак одржавања конгреса и праксу да се сумира цјелокупни развитац, подаци и анализе се односе на вријеме од 1945. до 1948 (Пети конгрес) и од 1948. до 1952. године (Шести конгрес), с тим што и овдје постоје двије особености на које треба указати. Пети конгрес је настајао, због напада Информбироа и чињенице да партијски конгрес није одржан десет година, од Дрездена 1928. године, да сумира и оцијени цјелокупни развитац Партије од њеног оснивања. Са данашње дистанце гледано реферат тада поднијет о развоју Комунистичке партије Југославије заслужује да се историографски темељно претресе, јер су плаћене цијене процјени по мјерилима политичког опортунизма (однос према Коминтерна, фракцијама, стаљинским ликвидацијама уочи другог свјетског рата, оцјени партијских руководилаца у претходном периоду итд.). Шести конгрес је имао тежиште на критици стаљинског система и носио је обиљежје тријумфа и побједе над стаљинским концептом социјализма. Нема ни ријечи о томе да је код нас у Југославији стаљинизам ломљен стаљинистичким средствима, а на другој страни да су многе институције и односи мијењани фасадно, док се суштина једностраначке владавине настављала и наредних деценија.

3. Кадровска политика је била апсолутни партијски монопол и почивала је на унапријед одређеним и провјереним кадровским рјешењима, тако да се изборна страна ових конгреса углавном сводила на акламативну унапријед свршену чињеницу. Иначе, Црна Гора је засићена партијским кадровима прије рата, у току рата и послије ослобођења, иако је земља у којој је било много секташких аберација у најразличитијим формама — захваљујући оштрини класних и ослободилачких судара у току рата, али и политичкој искључивости Црногораца у преломним моментима. Дио кадрова одлази у друге републике, нарочито у Београд. Као прекаљени кадрови нарочито су попуњавали апарат ОЗН-е, односно касније УДБ-е. Дио кадрова отпао је колонизацијом, а много је остало у војним јединицама.

Црна Гора је имала истакнуте представнике у југословенском војном и политичком руководству: Ђилас, Влаховић, Вукмановић, Дапчевић, А. Јовановић и други, а многи креативни кадрови одлазили су на рад у Федерацију.

4. Југословенски и партијски материјал црногорских руководећих тијела у компаративној равни показује да је у питању један униформисан систем који је у суштини истовјетан, одре-

ђен за цијелу Југославију, заснован на једностраначком партијском монопољу, који показује одступање само у детаљима, најнеопходнијим коректурама зависно од услова, у другачијем административном прилазу, примјени политике, већој или мањој политичкој жестини реализације политике, неким особеностима које вуку поријекло из друштвеног фондуса Црне Горе у прошлости, нарочито из народноослободилачке борбе.

5. Борба против Информбироа се водила у знаку „социјалистичког патриотизма“, наглашавањем Југославије и њених одбрамбених функција, с ријешеним националним питањем једном заувјек, под видом федеративног уређења фиксираним одлукама Другог засиједања АВНОЈ-а, што је за Југославију карактеристично све до 1964. године, када се Тито на Осмом конгресу Савеза комуниста Југославије изјаснио први пут јавно приликом избора као Хрват, а цијели национални комплекс на извјесну зачуђеност делегата („шокираност“) стидљиво отворен иступањима Тита, Кардеља и Вељка Влаховића.

6. Анализирани материјал омогућује да се питање о Црној Гори у Југославији у назначеном хронолошком оквиру претресе по извјесној секторској линији. Референти и дискусанти говоре, углавном, о оним пољима рада за која су били задужени у Партији или у државном апарату (политичка ситуација, организационо питање, привреда, развој државног апарата, правосуђе, култура и просвјета, мањинско питање, штампа, међународни односи итд.).

Када је ријеч о међународној сфери, карактеристично је да су на црногорском нивоу, углавном, разрађиване опште тезе и линије југословенских руководилаца, нарочито Јосипа Броза Тита и оних задужених за међународни сектор. Може се уочити и друга карактеристика — да има нешто више сумарних осврта на НР Албанију, као сусједну земљу Југославији, односно НР Црној Гори, као федералној јединици ФНРЈ. Манифестације које се односе на спољнополитичку страну односа Југославије и Албаније заслужују посебну пажњу.

7. Свестраним претресом поменутих објављених извора није тешко уочити да се ради о апсолутном партијском монопољу над државном влашћу, духовним стваралаштвом, државно-својинским комплексом; да Партија руководи државом, оружаном силом, масовним друштвено-политичким организацијама као својим трансмисијама, без обзира што се акцентира да оне нађу нешто слободнију сферу изражавања својих специфичних задатака. Када кажемо Партија, онда мислимо на руководеће структуре, прије свега на Политбиро ЦК КПЈ и на политичког секретара (Јосипа Броза Тита).

У посебном дијелу овог саопштења назначићемо конкретне појаве које се показују у конгресним материјалима.

Међу њима посебну пажњу заслужују:

— Затечено стање послје рата, обнова земље, преостале непријатељске групе, однос према породицама сарадника непријатеља,

- систем административног руковођења,
- партијска структура и кадровска политика,
- националне мањине,
- просвјета и култура,
- штампа, пропаганда, информације,
- репресивни апарат и правосуђе,
- петогодишњи план изградње народне привреде и радне акције,
- стање на селу,
- политички односи, општа атмосфера, оштрине сукоба, односи са вјерским заједницама,
- колонизација, аграрна реформа итд.
- откуп,
- Информбиро,
- репресије,
- децентрализација.

Осим овог конкретно-информативног материјала који је дијелом био предмет научне верификације, и тек ће бити, ови извори омогућују да се у вези са Црном Гором размишља и на ширем плану — о самом току развитка и његових конкретних одлика везаних за црногорско тло, сагледају трајнији или ефемерни прилази питањима, открију коријени каснијих деформација и промашаја.

На првом мјесту, ријеч је о секташтву, као једној од највећих слабости комунистичког покрета уопште, а у Црној Гори посебно: секташтво као израз затворености Партије и духа комуниста, искључивост према религији, интелигенцији, присталицама бивших снага, уопште неједномишљеницима; обрачун са „сектом“ у властитој Партији, „јереси“; догматизам мишљења, потирање и међусобно када дође до раскола; неподношење других мишљења, партија, идеологија; ригидност према сваком другачијем супротном мишљењу; апсолутизација свог идеолошког „вјерују“, тврдоћа и ограниченост мишљења итд.

На другом мјесту, ријеч је о интернационализму, о братству свијета, пролетера, безначајности граница, уливању у СССР, некој свјетској федерацији, секундарности националног питања, запостављању националног осјећања или, чак, дискриминацији овог као националистичкој девијацији.

На трећем мјесту, жестина политичких судара, појачана у условима борбе са Информбироом репресивном машинеријом државе и Партије у име ломљења стране агентуре, квалификоване као „националне издаје“, што ће довести до десетковања партијских кадрова, из чега неки писци и учесници извлаче чак и тезу

о геноциду идеолошком (мада је неадекватан термин и може се примити само условно, јер је он одређен уништавањем етничких група, премда неки мисле да је и о томе ријеч).

Четврто, више него у иједној другој југословенској земљи карактеристичан је русофилски осјећај, историјски детерминан, који се идентификовао са „совјетизмом“, што је радила и сама Партија, дрогирајући своје чланство годинама.

Пето, формулисан је програм економског превазилажења наслијеђене неразвијености, који је обухватао индустријализацију Црне Горе, а који је последице неколико деценија показас свјеже наличје и једнострану оријентацију којом су се разбијала нека компаративна природно-биолошка и историјска својства Црне Горе. При овоме је неопходно расвијетлити носиоце и творце овог пројекта, степен њихове инвентивности и знања, стварне прилагођености Црној Гори, догматско робовање калупу индустријализације налик на совјетско искуство. Ускоро се показало да је била негативна концепција о класичном индустријализму, јер је већ тада такав индустријализам технолошко-економски и производно ишчезавао.

Шесто, однос према селу које је уназађено. Идеја о индустријализацији и изградњи великих градова имала је далекосежне негативне посљедице за село. Село је прошло кроз сурови систем откупа, задруга и масовне принудне колективизације са далекосежним негативним посљедицама. Уништавано је сточарство. Запуштени су сјеверни крајеви Црне Горе како због једносмјерног концепта развоја тако и због миграционих кретања на релацији село-град.

Седмо, копирање и униформност система, чија рјешења нијесу водила рачуна о црногорским специфичностима.

Осмо, карактер кадровске политике која се заснивала на политичком волунтаризму. О томе најбоље говоре састави владе Црне Горе у неколико сазива.

Црна Гора је оскудијевала у стручним кадровима, што се негативно одражавало на њен привредни развој. Имала је, углавном, интелигенцију друштвених и војних наука (правнике, учитеље, професоре, официре), али није имала техничку интелигенцију. Знатан дио црногорске интелигенције изгинуо је у рату или се нашао у редовима контрареволуције. Један дио стручњака је по задатку Партије отишао по ослобођењу у Београд, док је велики број страдао по ИВ-у. Због тога су о привредном развоју Републике често одлучивала нестручна лица, што се одражавало на планирање, његову реалност и оживотворење, јер ови кадрови нијесу имали потребна организациона, техничка, финансијска и социолошка знања битна за производни процес.

Оскудица у стручњацима надокнађивана је ентузијазмом и прегалаштвом скоро свих друштвених слојева. Ратни руководиоци нијесу имали искуства у организовању привредног живота, што је био велики хендикеп револуционарне генерације. Сто-

га је у овом периоду физички рад био основно мјерило вриједности, па отуда потиче ударнички покрет и истицање ударништва и новаторства (опет по совјетском узору).

Девето, основно полазиште садржано је у једној општој идеји званој „изградња новог друштва“, „новог човјека“, на претпоставкама потпуног раскида с прошлошћу. Са тим је непосредно била повезана идеја о развоју као функцији новог друштва, тј. социјализма.

Десето, питање самосталности, укључујући и способност руководства за креирање стварне политике, а не господарење људима.

Једанаесто, монополско одлучивање једне групе људи о свим најзначајнијим питањима друштва. На јавне ствари није могао нико од грађана да утиче. Демократија није схватана као смисао модерног развоја. Богатство земље је у људима, у привредним, стручним, научним, као и културним снагама, који носе развој модерне земље. Управо раздвојеност тих снага и потенцијала била је општа пракса одлучивања на заостао политички начин.

Опредјељење за демократију третирано је, прије свега, као идејно питање, а не као рационално опредјељење за један модеран развој и квалитет живота људи. Демократија и слободе су услов успјешног развоја, а код нас је ослобођење земље поистовјећивано са слободама.

Дванаесто, политички систем није рачунао на човјека као индивидуу, нити је познавао човјека као грађанина. Био је то екстремни, иако од 1950. године самоуправно декорисани, колективизам у коме се и бирачи и бирани губе као личности, па самим тим и као одговорни људи. Са таквом политиком систем је запао у кризу.

Тринаесто, политизација сваког друштвеног проблема била је стална пракса. У вези са тим је и категорија „повјерљивости“, односно „неповјерљивости“, што је све утицало на огољење људске личности.

Четрнаесто, однос према интелигенцији (општој и стваралачкој), подјела ове на „поштену“ и „непоштену“, која прихвата тековине и која не прихвата, која се прилагодила социјализму и која је остала њен непријатељ итд.

Презентирајући овај рад, углавном у форми теза, жељели смо да истакнемо потребу да се у свјетлости нових истраживања дају оцјене одређених историјских догађаја и појава. Уосталом, ако се држимо гесла да је историја *magistra vitae*, онда она мора да буде подложна сталној реинтерпретацији, тим прије што историју пишу генерације историчара.

Неке тематске цјелине из овог времена нијесу довољно научно истраживане и обрађене. У принципу се инсистирало на позитивним оцјенама, које су са становишта доступних извора реалне, али само у мјери уколико су и архивски извори реални.

Зато свако ново ишчитавање релевантне историјске грађе открива и нова сазнања, која и јесу надопуна наших спознаја из историографије.

Када су у питању глобалне теме, онда се може закључити да оне нијесу свестрано изучене. Недостају им одређени тематски блокови, који могу чак да измијене општи суд о глобалној теми, што значи да су неопходна и нова истраживања за комплетну и реалну оцјену глобалних процеса. Због тога сам на више мјеста у овом реду назначио тематске блокове на које историографија још није довољно обратила научну пажњу. Ово је потребно тим прије што историографија мора да тежи цјеловитости.

Наша блиска прошлост је веома комплексна. Дуго је представљана упрошћено и поједностављено. Томе су доприносили расположиви историјски извори и захтјеви времена да се и у име струке политизира и пише тзв. пожељна историја.

Branislav Kovačević

MONTENEGRO IN THE SOURCES OF THE FIFTH AND THE SIXTH CONGRESS OF THE YUGOSLAV COMMUNIST PARTY 1948 — 1952

Summary

Period from the Fifth to Sixth Congress of the Yugoslav Communist Party (1948—1952) is filled with a number of international and internal social-political, cultural and economic problems in Yugoslavia as well as in Montenegro. That's the time of conflicts between leaders of Yugoslav and Soviet Communist Party, the time of a firm resistant position of Yugoslavia, in ideological sphere in 1948, and the time of the offansive position from the middle of 1949, culminating on the Sixth Congress of the Yugoslav Communist Party. A merciless critic of bureaucracy in Soviet system, degeneration of social relations which was the base for genesis of Soviet hegemonism as well as in the sphere of international relations, have been carried out. An analyze of the Fifth and the Sixth Congress of Yugoslav Party as well as those organized in Montenegro (The First and the Second Congress of Montenegrin Communist Party), shows a remarkable fact, which speaks for itself about the degree of system introvertness, because there are not a trace about repressive measures under Informbureau members. Materials used for this paper show: party-decisiveness to offer a resistance to »unjustified accusations«; consequent following the line of Yugoslav party and state leaders line; industrialization realizing and measures known as three »DDD« (Decentralization, democratization and debureaucratization); carrying out discrepancy measures (ransom, collectivization); changes in government system, changes in labour system etc.

Those sources enable meditations about Montenegro in a wider plan, thinking the pure course over the development and its concrete characteristics in connection with Montenegrin territory, recognizing lasting or ephemeral approaches to questions and uncover roots of latter deformations and misses.